

Jugoszláviai magyar irodalom német fordításban

A magyar nyelvű szépirodalom külföldi recepciójának történetében páratlanul fontos és sikeres eseményként lezajlott 1999. évi Frankfurti Könyvvásár, ahol Magyarország szerepelt a rendezvény vendégországaként az események központjában, óriási lendületet adott a német nyelvterületen egyébként is jól ismert és gazdag recepciós hagyományokkal rendelkező magyar irodalom nemzetközi kapcsolatainak. A könyvvásárral összefüggő, annak sikeréből és eseményeiből következő fejleményekkel, változásokkal, a kifejezetten intenzív magyar–német irodalmi kapcsolatokkal azóta már terjedelmes és színvonalas publikációk sora foglalkozott.¹ Egy sajátos vetülete e kapcsolatoknak, nevezetesen a határokon túli magyar irodalmak *közvetlen* kapcsolata és recepciója a német nyelvterületen azonban többnyire csak „mellékszálként” bukkan fel az írásokban. Ennek persze érthető és részben közismert okai vannak, mégis hasznosnak mutatkozhat, ha egy konkrét példa, a volt és jelenlegi Jugoszlávia területén alkotó és egykor ott alkotott, magyar nyelven publikáló szerzők műveinek német visszhangjának vizsgálatára vállalkozunk.

Mindehhez megkerülhetetlen egy rövid történeti visszpillantást elvégeznünk. A már hosszabb ideje problematikus délszláv–német kapcsolatokon a náci Németország politikája, majd a második világháború szörnyűségei hihetetlenül hosszan továbbélő, mély sebeket ejtettek. Mivel Magyarország – modern történelmének egyes nagyon rövid és ellentmondásos periódusait leszámítva – szinte mindig a német oldalon állt, megállapítható, hogy a fent

¹ Lásd egyebek mellett Bernáth Árpád–Bombitz Attila (szerk.): Frankfurt '99. Magyarország részvétele a könyvvásáron a német sajtó tükrében. Szeged, 2002; Bernáth Árpád–Bombitz Attila (szerk.): Miért olvassák a németek a magyarokat? Befogadás és műfordítás. Szeged, 2004; Bernáth Árpád–Bombitz Attila (szerk.): Posztumusz reneszánsz. Tanulmányok Márai Sándor német nyelvű utóéletéhez. Szeged, 2005

mondottak a magyar–jugoszláv kapcsolatokra is alapvetően igazak. A határ mindkét oldalán élő kisebbségek ugyan – a sajnos szinte használhatatlanná koptatott metafora letéteményeseiként – hídként lettek volna képesek összekötni a kultúrákat, ám törekvéseik, szándékaik nem mindig talál(hat)tak megfelelő támogatásra a mindenkori közéleti-politikai viszonyrendszerekben. A jugoszláviai magyar szépirodalom német nyelvű megjelenését ezért többszörös korlátok akadályozták: egyrészt a magyarországi irodalomszemlélet – enyhén szólva – nem törekedett az elkészült művek integrálására a magyar irodalomtörténeti szövegfolyamba, így nem is közvetíthette tovább azokat a nem magyar olvasóknak. Másrészt ennek következtében magában Jugoszláviában is kialakult valamiféle „dacreakcióként” és persze egyben a politikai konjunktúrának is engedve az önálló, a magyar irodalomtól független jugoszláviai magyar nyelvű irodalom fogalma és kultúrpolitikai koncepciója. Harmadrészt a jugoszláviai, akkor még szerb-horvát nyelvű közvetítő csatornákon keresztül csak az a jugoszláviai magyar nyelvű irodalom juthatott (volna) ki a nemzetközi porondra, amely valamiféleképpen képes volt az – egyébként nehezen meghatározható – „jugoszláviaiságot” megtestesíteni, illetve amelynek volt esélye arra, hogy a Szovjetunió képviselte szocialista világgal szemben kritikus, másféle szocializmuskonceptiók szószólója lehessen. Negyedrészt a jelek szerint maga a jugoszláviai irodalom sem volt képes kiépíteni olyan pozíciókat a német nyelvű könyvpiacra, amelyekben azután – mennyiségi és minőségi okoknál fogva – a Jugoszláviában magyar nyelven írott művek fordításai is megjelenhettek volna. Noha a Frankfurti Könyvvásárokon 1976 óta eleinte ugyan csak kétévente, de a nyolcvanas évek óta már évente megrendezték a „vendégország” néven szervezett kiemelt országokra összpontosító irodalmi programokat, Jugoszlávia nem került be ezen kiválasztott nemzeti irodalmak körébe.

Érthető, ha a fentiek ismeretében igazi német visszhangja csak Sinkó Ervin kulcs-dokumentumregényének, az *Egy regény regényének* lehetett, amelynek 1962-ben, egy évvel a magyar változat megjelenése után készült el *Roman eines Romans* címmel a német kiadása. Ez a kiadás és a kiadó is még elsősorban politikai dokumentumként kezelte a szöveget, aminek 1990-ben a második kiadása is megjelent, de már egy másik kiadó gondozásában.²

Noha a hatvanas évek óta a jugoszláviai magyar irodalom több kimagasló alkotóval, hallatlanul gazdag irodalmi folyóiratokkal, közélettel és alapvető jelentőségű művekkel rendelkezett, mindez együttesen sem volt elég ahhoz, hogy a fentebb említett akadályokat a magyar–magyar kulturális kapcsola-

² Sinkó Ervin könyvének német visszhangjáról éppen a *Híd* 2005/10. számában jelent meg egy fontos áttekintés Fehéri György tollából: „...benső szükség kényszerít, hogy fel-fellebbentsem ezt az idő által rám adott maszkot...”. 9–16. o.

tokban a Frankfurteri Könyvvásárig áttörje. A felsoroltak mellett az irodalomértésben és -értelmezésben fennálló koncepcionális különbségek, a hivatalos magyar irodalomszemlélet határozott avantgárdellenessége is nehezítette a helyzetet. Így történhetett meg, hogy a könyvvásárra nem jelent meg olyan eredetileg magyarul megírt önálló mű németül, amelynek szerzője az akkor már „egykori”-vá vált Jugoszlávia területén alkotott volna.

Az 1989 utáni évek ugyanis az irodalom nemzetközi kapcsolatait illetően legfeljebb csak a gondok és akadályok részleges megszüntetésére keríthettek sort. A múlt évezred reményteljesen induló utolsó évtizedében pedig a jugoszláviai háború, sajnos, jövátételetlen és fölmérhetetlen károkat okozott az éppen csak megindult folyamatban. Mindez ugyanakkor arra is alkalmat teremt, hogy megvizsgáljuk, milyen föltételeknek kell teljesülniük ahhoz, hogy valamely irodalom idegen nyelvre fordítva is visszhangra leljen.

Az irodalom kultúrák, nyelvek közötti mozgásában talán a legfontosabb föltételnek valamiféle – személyi és szervezeti – „folyamatosság”-ot, állandóságot kell tekintenünk, ami érdekes módon mind a mai napig hiányzik. Noha az egykori Jugoszláviából már a hatvanas években jelentős számban kerültek huzamosabb időre, gyakran véglegesen külföldre emberek, közöttük művészek is, az utóbbiak közül csak néhánynak sikerült a befogadó kultúrában is folytatnia eredeti művészi tevékenységét. Nagy József párizsi színtársulata önmagában is jelentős szerepet vállalt a jugoszláviai színházi és irodalmi előadó-művészeti hagyomány (avantgárd) megőrzésében és fejlesztésében, amiben persze fontos szerepet játszott a színház nyelvtől való viszonylagos függetlensége. A Svédországba „kivándorolt” Domonkos István a további alkotáshoz költőként gyakorlatilag minden objektív feltételt elveszített, és legfeljebb a Máraihoz, Gombrowiczhoz hasonlítható „emigráns” művész szerepét vállalhatta volna magára. A nyolcvanas-kilencvenes évek „kivándorlói” pedig már Magyarországra menekültek és települtek át, „csupán” a környezetet cserélték fel, és alkotói pályájuk sikere magyarországi betago-lódásuk függvényévé vált. Mindezen fejleményeket nem nevezhetjük a fentebb említett „stabilitás”, megbízhatóság vagy folyamatosság tipikus megjelenési formáinak: csak a legritkább esetben jöhettek létre olyan emberi és szervezeti kapcsolatok (kiadókkal, folyóirat-szerkesztőségekkel, intézményekkel, illetve ezeknél dolgozó emberekkel), amelyek a művészek és a művek ismertségét, a szó valódi értelmében vett befogadást képesek segíteni. Nemzetközi (és konkrétan magyar-német) viszonylatban pedig ez még nehezebben alakulhatott (volna) ki. A szó valódi értelmében vett német recepció pedig a magyar irodalom német fogadtatásának történetéhez hasonlóan a jugoszláviai magyar irodalom esetében is csupán a legutóbbi években kezd kialakulni, hiszen a reflexiókat, a recenziókat nagyon sokáig többnyire a magyar kultúra és irodalom német szerkesztőségeiben ismert magyar származású vagy

informális kapcsolatokkal rendelkező magyarországi munkatársai írták. Az efféle „pszeudorecepció” illusztrálása során felemlíthető nevek ugyan igen tiszteletre méltó irodalmi recenzensi névsort jelentenek egyfelől, ám mégis inkább egy külső „nem német” ízlés- és értékrendszert képviselnek, s egyben hajlamosak arra, hogy megpróbálják a magyar irodalom önképét valamely idegen ország nyelvi és kulturális közegében érvényre juttatni.

Noha a magyarországi irodalom hagyományosan élénk kapcsolatai a német nyelvterülettel legkésőbb a múlt század hatvanas éveinek második felétől kifejezetten változatos formákban éltek tovább – s ebben az akkori NDK irodalmi és kiadói politikája határozottan fontos, önálló szerepet vállalt – a határokon túli magyar nyelvű kortársi irodalomnak csak korlátozott szerep juthatott. Elsősorban az erdélyi magyar írók (Asztalos István, Sütő András) ausztriai és svájci kiadók könyvein keresztül megvalósult német nyelvű recepciójáról kell megemlékeznünk, aminek kulturális „gyökerei”, ha úgy tetszik, egészen a reformáció (és az ellenreformáció) koráig nyúlnak vissza a múltba. A vajdasági magyar irodalomnak ilyen hagyománya nem volt, a vajdasági irodalom és kultúra főleg a bánáti sváboknak köszönhetően érdemelt ki némi – regionális és többnyire csupán rövid ideig aktuális – figyelmet a nyugat-németországi kiadók és olvasók körében. A magyar nyelven publikáló jugoszláviai íróknak nem volt még ehhez hasonlítható közvetítő közege sem.

Ha az író önmagában nem képes kötetet megjelentetni, még mindig fennáll annak a lehetősége, hogy antológiában, többszerzős kötetben jelentesse meg másokkal együtt valamely rövidebb írását, versét. A jugoszláviai magyar nyelvű irodalom fentebb felsorolt nehézségein persze ez a megoldás sem segíthetett radikálisan, hiszen németül nem jelent meg könyv kizárólag ennek az alkotói csoportnak az írásaiból. Csakis a jugoszláv vagy a magyar irodalom német nyelven kiadott antológiáiba kerülhettek volna be, ám ennek éppen az integráció mértéke miatt sokáig kevés esélye volt. Ha jelentős késedelemmel is, ám végül mégiscsak ez lett az a jellemző forma, amelyben jugoszláviai magyar írók munkái a magyar irodalom kötelékébe soroltan az utóbbi évtizedekben mégis elérhetőkké váltak a német olvasók számára.

A második világháború vége óta rendkívül szerteágazó tartalmi, műfaji és más szempontok szerinti összeállításban, több országban együttesen összesen 96 antológia jelent meg magyar irodalmi szövegek fordításaiból német nyelven.³ (Összesen 138 antológiacím szerepel a bibliográfiában, vagyis a megjelent kötetek csaknem háromnegyede a közelmúlt hatvan évének a terméke.)

³ Az antológiákra vonatkozó adatokat Weiner Schweikert bibliográfiájának megfelelő részéből (833–1010. oldal) gyűjtöttem össze: Bibliographie der ungarischen Literatur des 20. Jahrhunderts in deutscher Sprache. Flein bei Heilbronn, Verlag Werner Schweikert 2000, 1020 o.

A közvetítő személyek és intézmények hiányának, illetve hihetetlenül fontos szerepének legszebb bizonyítéka is egyben az a tény, hogy az első olyan német nyelvű antológia, amelyben a magyar irodalom képviselőiben jugoszláviai szerző műve szerepelt 1985-ben jelent meg *Draußen das Lamm, drinnen der Wolf* címen Berlinben, és a könyvet szinte „rendeltetésszerűen” az az Eörsi István szerkesztette, akinek a legszorosabb személyes és alkotói kapcsolatai fűződtek az Új Symposionhoz. Eörsi személye mellett egy intézmény, a berlini Literarisches Colloquium ugyancsak úttörő szerepet vállalt, ugyanis több mint két évtizede a közép-kelet-európai írók, köztük Mészöly Miklós óta a modern magyar irodalom szinte minden jelentős alkotója számára nyújtott alkalmat hosszabb berlini tartózkodásra, és ezentúl az ösztöndíjasok írásait is kiadta egy-egy kisebb fordításkötetben. Az említett válogatás is így jelent meg Eörsi berlini kapcsolatainak gyümölcseként, a kiadványban Végel László egy írása (Ne legyen gondod a világon, csak az országúthoz tartsd magad) szerepel *Kümmre dich nicht um die Welt, halte dich nur an die Landstraße* címmel.

Noha a nyolcvanas évek irodalompolitikai és az alkotók, műhelyek munkáját érintő, sok aggodalmat keltő eseményei nyomán Nyugat-Európában (is) fokozottabb figyelmet érdemeltek volna a jugoszláviai közállapotok, a jugoszláviai magyar irodalom német recepciójában sehol nem találjuk kimondott jeleit ennek a kritikus érdeklődésnek. A hidegháborús hagyományban Jugoszlávia a nyugati közvélemény szemében pozitív példaként rögzült, ezért az országban súlyosbodó problémák megértéséhez hiányoztak a szükséges ismeretek. A helyzet valós megítélésére ekkor leginkább a jugoszláviai vagy onnan kivándorolt értelmiségiek és művészek lettek volna hivatva, ám ők is inkább egymással dialogizálva „virtuális” jugoszláviaiakként tárgyalták meg és ábrázolták az adott helyzetet, többnyire nyelvileg is bezárkózva az ország akkor még egységes idiómájába. Így jelentek meg a magyarul író jugoszláviai szerzők is elsősorban az ottani, szerbhórvát nyelvű, másodsorban a magyarországi magyar nyelvű irodalmi nyilvánosságban és közéletben.

A magyarországi rendszerváltó év, 1989 után ezért kaphattak már érezhetően több súlyt a magyar irodalom idegen nyelvű válogatásaiban. 1990-ben jelent meg az *Inzwischen fallen die Reiche* című magyar irodalmi válogatás Gregor Laschen és Zsuzsanna Gahse szerkesztésében a die horen kiadó gondozásában, Bremerhavenban. Ebben más szerzők mellett Tolnai Ottó kilenc versének német fordításai is helyet kaptak (Ne gyere vissza – *Komm nicht zurück*; Vidéki Orfeusz – *Orpheus auf dem Dorfe*; Nem tapsoltam – *Ich habe nicht geklatscht*; Ma sem értem az egészet – *Selbst heute versteh ich das Ganze nicht*; Azt szerettem volna – *Die zitternden Körper, lila*; Vacogó lila testekkel – *Zittern Violett mit Körpern*; Ha elszáll – *Wenn sie davonfliegt*; Csak abban különbözök – *So unterscheide ich mich nur so*, Én kő – *Ich der Stein*). Ugyanebben az évben jelent meg utoljára a berlini Humboldt Egyetem Hungarológiai

Intézetében működő, Paul Kárpáti vezette szépirodalmi fordítói műhelyének időszakos kiadványa, az „Umschlag”. Sokat árul el a németországi irodalmi recepció változásainak irányáról az a körülmény, hogy ebben a füzetben bukkannak fel először jugoszláviai magyar írók szövegei. A kiadványban, melynek szerkesztésében Hans Skirecki is közreműködött, Gion Nándor regényrészlete (*Von Gefängnissen träum ich in letzter Zeit*) és Balázs Attila Ki tette a macskát a postaládába című kötetéből két rövid szövege (*Unverhoffte Begegnung; Kurze, ermunternde Geschichte*) olvasható.

Jugoszlávia széthullása, a háború fokozta a térség iránti érdeklődést, s ezt igazolja a kilencvenes években megjelent antológiák száma és tartalmi összetétele is. 1993-ban jelent meg Csuha István szerkesztésében a pécsi kiadó jubileuma alkalmából a két nyelvű (magyar–német) Jelenkor-Antológia, ebbe a válogatásba három különböző jugoszláviai magyar szöveg is bekerült (Tolnai Ottó Briliáns – *Brillant* című kisregénye, Végel László Halál Dubrovnikban – *Tod in Dubrovnik* című novellája és Thomka Beáta irodalomtudományi értekezése, A műfajteremtő elvek változásai és a prózakritika – *Die Änderungen der gattungsschaffenden Prinzipien und die Prosa kritik* címmel). Sajnos ez a kiadvány terjesztési gondok miatt nem kerülhetett be a németországi könyvkereskedések hálózatába, ezért csak a szakma „bennfentesei” és a magyar irodalom iránt elkötelezett, kifejezetten szemfüles érdeklődők tehetek szert rá. Ugyanebben az évben jelent meg Ausztriában (Graz–Wien) *Beim Griff in das Spinnennetz* címen egy Max Droschl és Szajbély Mihály szerkesztette antológia, amiben öt Balázs Attila-írás (A kutya – *Der Hund*; Paganini és a márkiné – *Paganini und die Marquise*; Tizenvalahány kissé megváltoztatott meseváltozat – *Märchenvariationen*; írói-szerkesztői attitűd – *schriftstellerisch-redaktionelle Attitüde*; és végül pár szó a magányról – *und zum Abschluß ein paar Worte über die Einsamkeit*) olvasható.

Ebben az évben, 1993-ban jelent meg (Sinkó említett regénye óta) a második olyan önálló könyv németül, ami egy jugoszláviai magyar író művének fordítását tette közzé, mégpedig a berlini Edition q kiadó gondozásában Gion Nándor Virágos katona című regényét *Der Soldat mit der Blume* címen. Ebben az esetben ismét szükséges hangsúlyozni, hogy a könyv utószavát író, a magyar–német irodalmi kapcsolatokban régóta igen aktív, ekkoriban a berlini magyar követségen szolgáló Kurucz Gyula személye lehetett nyilván az a kapocs, ami – ne feledjük, Sinkó Ervin óta először – egy jugoszláviai magyar szerző művének önálló kötetben történt megjelenését lehetővé tette Németországban.

Az ausztriai fordítók, elsősorban Martha Szépfalusi-Wanner fordítói műhelyének munkájáról tanúskodik az 1995-ben Martha Szépfalusi-Wanner szerkesztésében Budapesten megjelent *Kämpfe von gestern, Lehren für heute* című antológia, amiben Tolnai Ottó két verse szerepel (*in der gestalt einer un-*

befleckten ziege; als ob sie einen noch lebenden retteten). Egy évvel később, 1996-ban a magyar irodalom másik fontos bécsi közvetítője és kutatója, Deréky Pál adott ki a téma dimenzióit érzékeltetendő igen tág kiadási hellyel (Wien–Köln–Weimar) saját szerkesztésében egy kétnyelvű antológiát *Lesebuch der ungarischen Avantgardeliteratur* címmel. Ebben Sinkó Ervin hosszabb korai avantgárd verseinek német fordításai olvashatók (Üdvözlégy Mária! – *Gegrüßet seist du, Maria!*; A jégcsap-rengetegből – *Aus dem Eiszapfendickicht*; Idei téli vallomások – *Bekenntnisse im heurigen Winter*; Bűnös titok bárdja – *Das Beil sündigen Rätsels*). A Berlinben élő, kifejezetten a versek fordítására összpontosító Paul Kárpáti is megjelentetett (Köln–Budapest) ugyanekkor egy saját szerkesztésű kötetet *Anderntags/Másnap* címen, benne az ekkor már hat éve halott Sziveri János három versét (Pókálom – *Spinnentraum*; Civil március – *Ziviler März*; Bal-kánon – *Der Ball-Khan*). A következő könyv 1998-ban készült el, megjelent németül – de újra „csak” budapesti kiadásban, és így a terjesztés minden lehetséges problémájával terhelt – Szokolczay Lajos szerkesztésében a *Brillant* című gyűjtemény, benne teljes terjedelmében Tolnai Ottó címadó műve (Briliáns).

A jugoszláviai háború és az azt követő „átrendeződés” számos író (Fenyvesi Ottó, Balázs Attila, Hász Róbert és mások) áttelepülése Magyarországra bonyolulttá teszi annak eldöntését, hogy kit nevezhetünk ma a jugoszláviai magyar irodalom képviselőjének, illetve milyen fokozatai léteznek ma a „jugoszláviai magyar íráság”-nak. Az kétségtelenül megállapítható, hogy az 1999. évi Frankfurti Könyvvásárra megjelent nagyszámú, a magyar irodalmat képviselni hivatott könyvben már magától értetődően jelentek meg a fenti, némileg bizonytalanra vált kategóriába sorolható szerzők szövegei. Ezek az alábbi, a könyvvásárra vagy annak apropóján megjelent kiadványok voltak: „*Bestiarium Hungariae*” Ágnes Relle szerkesztésében, Bremerhaven 1999 (a kötetben Tolnai Ottó: *Beim toten Gleis* című szövege); *Das Buch der Ränder – Das unsichtbare Ungarn* Irene Rübberdt és Christine Schlosser szerkesztésében, Klagenfurt, Wien, Ljubljana, Sarajewo 1999 (benne Gion Nándor prózája: Nemzeti színek – *Nationalfarben*; Tolnai Ottó szövegei: A karácsonyfavágó – *Der Weihnachtsbaumfäller* és Palics – *Palic*, valamint Balázs Attila írásai: Történet Begóniával – *Geschichte mit Begonie* és Határeset – *Grenzfall*); *Einlesebuch* Julianna Wernitzer szerkesztésében, Budapest 1999 (benne Tolnai Ottó: *Etwas schlägt auf* című írása); *Ungarn von Montag bis Freitag* Dalos György szerkesztésében, Frankfurt am Main 1999 (a kötetben Radics Viktória prózája, a Zsidó ház közepén gyeppel – *Jüdisches Haus mit Rasen in der Mitte* és Tolnai Ottó A ruhaszárító kötél – *Die Wäscheleine* című szövege olvasható); *Ungarn unbegrenzt* – a *Wespennest* című folyóirat Dalos György szerkesztette tematikus száma, Wien 1999 (itt Tolnai Ottó A karácsonyfavágó – *Der Weihnachtsbaumfäller* című szövege jelent meg).

Ebbe a sorba illesztendő az 1991 óta Magyarországon élő Hász Róbert önálló könyve is (a harmadik a jugoszláviai magyar irodalom német recepciójának történetében!), az 1999-ben Berlinben megjelentetett *Der Garten des Diogenes* (Diogenész kertje). Hász viszont már a mába is átlendít, ugyanis ő a szerzője a legújabb, 2006-ban a neves Klett-Cotta kiadónál németül megjelent és magyar nyelvről rendkívül gyorsan lefordított *Für alle Ewigkeit* című könyvnek (ez a hatodik témánkba illő önálló könyv, magyar címe Végvár). E pillanatban Hász tűnik a leginkább „befutott” szerzőnek a (volt) jugoszláviai magyar írók közül, hiszen két önálló könyve és figyelemre méltó visszhangja van a német irodalmi fórumokon és olvasói körökben.⁴

A negyedik és az ötödik önálló kötetet Tolnai Ottó könyvei jelentik. *Ich kritzelte das Akazienwäldchen in mein Heft* címmel 2001-ben Klagenfurtban jelent meg négy novellájának a fordítása egy karcsú könyvecskében⁵, az *Eine Postkarte an Don Dukay* címen kiadott novellagyűjtemény pedig 2005-ben a DAAD – Berliner Künstlerprogramme segítségével, Buday György fordításában került az olvasó kezébe. 2004-ben Tolnai a jugoszláviai magyar irodalom kiemelkedő alkotójaként került be a német kulturális külkapcsolatokban kulcsfontosságú szerepet vállaló DAAD-programba, és egyéves berlini ösztöndíja számára is megnyitotta az utat a német nyelvű olvasókhöz.⁶ Mivel ez az ösztöndíj „ajánlások” kiválasztási rendszer eredményeképpen kerül odaítélésre, fölöttébb öröndetes hír, hogy 2006-ban Végel László részesült ugyanebben az elismerésben.

Összességében a jugoszláviai magyar irodalom német recepciója tekintetében is az állapítható meg, ami a magyarországra is vonatkozik, nevezetesen, hogy a Frankfurteri Könyvvásár – ha eltérő arányokban és mértékben is, de – mindenképpen jelentős lendületet adott a művek és az alkotók megismerésének, befogadásának. Érezhetően erősödnek azok a személyi, emberi, intézményes és kiadói kapcsolatok, amelyek előkészíthetik, irányíthatják és serkenthetik a művek lefordítását és közzétételét, megindíthatják a folyamatos kulturális együttműködést. Ennek pedig folyamatos és megbízható működésére a napjainkban számos ok miatt akadozó európai egyesülési folyamatban nagyon nagy szükségünk van.

⁴ Lásd pl. az ausztriai Sandammeer online folyóirat recenzióját a <http://www.sandammeer.at/rezensionen/hasz-ewigkeit.htm> cím alatt (2006. április 24-i állás) vagy Norbert Mappes-Niediek recenzióját a *Für alle Ewigkeit* című könyvről a *Freitag* című folyóirat 2006/11. számában (március 17.).

⁵ Erről a könyvről pl. a *Falter* című hetenként megjelenő programajánló bécsi városi újság 2002/17. számában jelent meg egy rövid ismertető recenzió Klaus Nüchtern tollából.

⁶ Tolnai németországi recepciójának részét képezi az a hosszabb, Eve-Marie Kallennal folytatott, irodalmi monológga feldolgozott beszélgetése is, ami a *Freitag* című hetilap 2005/14. számában (április 8.) jelent meg *Der endlose Flamingo* (A végtelen flamingó) címmel.

Ottó Tolnai: Gedichte

Dieser ungarische Dichter lebt in zwei krass divergierenden Welten, die ihn gnadenlos durchschneiden. Seine Heimat ist die Vojvodina, der Hafen seiner Sicherheit Ungarn, das Spielfeld seiner lyrisch-philosophischen Kunst in erster Linie das von ihm bereiste und kulturhistorisch durchdrungene Universum der Balkanprovinz.

Ottó Tolnai

das passiert mir oft

das passiert mir oft ich bremse
vor der einen oder anderen Eisenwarenhandlung ab
ich ergötze mich an Ketten an Drahtbürsten
heutzutage gibt es keine altmodischen Ketten mehr
mit Handschellen und riesigen Kugeln
das passiert mir oft ich bremse
vor der einen oder anderen Eisenwarenhandlung ab
ich ergötze mich an Rattenfallen an den schweren
Hämmern mit ihren fliehenden Stirnen
das passiert mir oft ich bremse
vor der einen oder anderen Eisenwarenhandlung ab
ich betrete den Laden verlange ein halbes Kilo Nägel
„Désiré“ Kosztolányi und ich wir waren sterblich verliebt
in die Frau des Eisenwarenhändlers
ich zahle artig
dann trage ich es den ganzen Tag lang mit
schleppe es mit von Kaffeehaus zu Kaffeehaus
selbst in den Konzerten hüte ich es auf dem Schoß
das halbe Kilo lila Nägel

*Aus dem Ungarischen übersetzt von
György Buda*